

ความเชื่อเกี่ยวกับงานศพของชาวพุทธในจังหวัดอุดรธานี The beliefs about the funeral of Buddhist in Udon Thani

พระมหาสมบัติ คุณะสโก (ทวีคุณ)
Phramaha Sombat Khunesako (Taweekhoon)
วัดพระยาหยิง กรุงเทพมหานคร
Wat Phrayayang Bangkok
E-mail : Khoontawee@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการแสดงให้เห็นว่าความเชื่อเกี่ยวกับงานอวมงคลหรืองานศพของชาวพุทธจังหวัดอุดรธานี มีความคล้ายคลึงกับความเชื่อของชาวพุทธในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ซึ่งจากการวิเคราะห์ สังเกต และศึกษาพบว่าความเชื่อพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แต่มีความแตกต่างทางความเชื่ออย่างชัดเจน ความโดดเด่นของชาวพุทธจังหวัดอุดรธานีได้ทำพิธีศพเพื่อแสดงถึงความกตัญญูของผู้ยังมีชีวิตอยู่ตามหลักสังคัลกสูตรหรือทศ 6 ที่ว่า เมื่อบิดามารดาสิ้นชีวิตลงหน้าที่ลูกหลานก็ต้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ อีกทั้ง ยังเป็นการสืบทอดประเพณีนิยมเกี่ยวกับงานศพโดยสอดแทรกคติธรรมต่างๆ เอาไว้เพื่อสอนผู้ยังมีชีวิตอยู่ให้กระทำความดีต่อไป ด้วยความไม่ประมาท

คำสำคัญ : ความเชื่อ; งานศพ; ชาวพุทธ; จังหวัดอุดรธานี

Abstract

The beliefs about the misfortune or funeral of the people of Udon Thani. It is similar to the belief of people in the Northeast. According to the study, funeral ceremonies were influenced by Brahman-Hindu religion. But there is a clear difference in beliefs. Udon Thani people perform funeral ceremonies to express the gratitude of those who live in accordance with the principle of sangalaka sutta or the sixth that when the parents died, the descendants will have to make merit. It also inherits the funeral traditions by inserting various ethics. To teach the living to do good. Not to underestimate

Keywords : belief; Funeral; Buddhist; Udon Thani

บทนำ

งานศพถือว่าเป็นงานที่จำเป็นต่อชีวิตของทุกคนทุกชาติทุกภาษา และทุกศาสนาในโลก เพราะงานศพเป็นงานที่มนุษย์ต้องจากกันอย่างไม่มีความลับ ผู้ตายหรือศพต้องทิ้งทุกสิ่งทุกอย่างไว้ในโลกนี้ จึงเกิดประเพณีเกี่ยวกับงานศพตามความเชื่อของแต่ละชาติศาสนา แต่ในส่วนของศาสนาอื่นผู้เขียนจะไม่ขอกล่าวถึง จะกล่าวถึงเฉพาะความเชื่อเรื่องงานศพของชาวพุทธจังหวัดอุดรธานีเท่านั้น ตามความเชื่อของชาวพุทธนั้นมีจุดมุ่งหมายหลักในการตั้งศพไว้บำเพ็ญกุศล 3 ประการ ดังนี้

1. เพื่อรวมญาติ ได้แก่เปิดโอกาสให้ญาติมิตรที่มีชีวิตอยู่ ได้ทำหน้าที่โดยการแสดงน้ำใจต่อน้ำใจต่อคนตาย ไปด้วยการมารวมกันแสดงความรัก ความรับผิดชอบ ด้วยการชวนชววย ทำหน้าที่ของตนให้เหมาะสมกับฐานะที่ตนจะพึงปฏิบัติต่อคนตาย เพราะถือว่าการตายเป็นการจากกันครั้งสุดท้าย จึงเป็นการรวมญาติกันเพื่อทำความดีอุทิศให้แก่คนตาย

2. ประกาศความดี การเอาศพมาตั้งในจุดมุ่งหมายประการที่สองคือการประกาศความดี อันความดีที่ว่านี้ก็คือความดีของคนตาย และความดีของคนเป็น ความดีของคนตายหรือศพนั้นจะมีอย่างน้อยแค่ไหนก็ขึ้นกับคนตายในขณะที่เขามีชีวิตอยู่ เขาได้ทำความดีไว้มากน้อยแค่ไหน คนที่จะรู้ชัดเจนใจก็คือ ญาติมิตรผู้ใกล้ชิดกับเขานั้นเอง ส่วนความดีของคนเป็นก็คือญาติๆ ของศพหรือเจ้าภาพว่าเขาเหล่านั้นมีความดีความจริงใจที่จะทำหน้าที่ของตนต่อคนตายแค่ไหน ทำถูกต้องหรือไม่ พอดีหรือเกินความพอดีอย่างไร ถ้าญาติมิตรที่มีชีวิตอยู่ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองถูกต้อง คนทั้งหลายก็จะยกย่องสรรเสริญว่าทำดีและความดีที่เจ้าภาพทำแล้วนั้น ยังจะส่งผลไปถึงคนตายด้วย เช่น พ่อแม่ ลูกๆ ปฏิบัติหน้าที่ถูกต้องคนทั้งหลายก็ยกย่องถึงคนตายคือพ่อแม่ว่าได้อบรมลูกไว้ดี ให้รู้จักหน้าที่มีความกตัญญูกตเวที เช่นนี้เป็นตัวอย่าง นี่คือจุดมุ่งหมายประการที่สอง คือประกาศความดี

3. บุญพิธีบำเพ็ญ จุดมุ่งหมายประการที่สามคือทำบุญ เพื่ออุทิศบุญให้คนตาย การนำเอาศพมาตั้งไว้ ไม่ใช่ว่าจะมาตั้งไว้เฉยๆ เราต้องรู้ว่าตั้งศพเพื่ออะไร ตั้งแล้วได้อะไร จุดมุ่งหมาย 2 ประการข้างต้นที่ว่าเพื่อรวมญาติ และเพื่อประกาศความดี ข้อสามนี้จะเป็นข้อปฏิบัติเสริมให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงการรวมญาติเพื่ออะไร ? เพื่อประกาศความดีความดีจะเกิดขึ้นก็ต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ทำความดีอย่างไรในงานศพจึงจะเหมาะสม เพราะเราจะแสดงความดีต่อศพ เช่นกับที่เคยแสดงต่อศพเช่นกับในฐานะที่เขายังมีชีวิตอยู่ไม่ได้ เช่นจะให้อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัยอุปกรณ์ของใช้ ตลอดจนยารักษาโรค ก็ไม่มีประโยชน์ต่อศพแล้ว จึงมีข้อปฏิบัติของญาติที่มีชีวิตอยู่ ว่าต้องทำบุญแล้วอุทิศบุญนั้นให้คนตาย เพราะบุญเท่านั้นที่พึงเป็นที่อาศัยเป็นที่ต้องการของคนที่ยาไปสู่อปรโลก เหตุนี้คนที่ย่างงานศพ

ต้องตั้งใจทำบุญให้ได้เพื่อสนองความต้องการของคนตาย และเพื่อปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ถูกต้อง ทั้งนี้จะขอกล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพในภาพรวมก่อน

ความเชื่อ ขั้นตอนต่างๆ เกี่ยวกับพิธีศพของชาวพุทธไทยโดยทั่วไป

หลังจากมีผู้เสียชีวิต รายละเอียดของลำดับขั้นตอนการปฏิบัติที่ญาติควรทราบเกี่ยวกับพิธีงานศพมีดังต่อไปนี้

1. การแจ้งตาย
2. การนำศพไปวัด
3. การอาบน้ำศพ การรดน้ำศพ
4. การจัดงานบำเพ็ญกุศลสวดอภิธรรม
5. การบรรจุเก็บศพ
6. การฃาปนกิจศพ
7. การเก็บอัฐิ
8. การลอยอังคาร

1. การแจ้งตาย

ถึงแก่กรรมที่โรงพยาบาล ทางโรงพยาบาลจะออกใบรับรองแพทย์ให้ เพื่อเป็นหลักฐานแสดงเหตุการณ้ตาย แล้วนำไปรับรองแพทย์พร้อมบัตรประจำตัวประชาชนของผู้เสียชีวิตไปยังสำนักทะเบียนท้องถิ่นหรือที่ทำการเขต(อำเภอ) ในเขตที่โรงพยาบาลนั้น

ตั้งอยู่ เพื่อขอรับใบมรณบัตร แต่โรงพยาบาลบางแห่งจะออกใบมรณบัตรให้เองหรือช่วยดำเนินการให้เพื่ออำนวยความสะดวก โดยญาติของผู้เสียชีวิตจะต้องนำทะเบียนบ้านไปให้โรงพยาบาลด้วย

ถึงแก่กรรมที่บ้าน เจ้าของบ้านหรือผู้แทนเจ้าของบ้าน จะต้องไปแจ้งการตายต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อออกใบรับรองการตาย และนำไปแจ้งต่อเจ้าหน้าที่สำนักทะเบียนท้องถิ่น (แพทย์ประจำตำบล ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน) ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในเขตที่บ้านเรือนนั้นตั้งอยู่ภายใน 24 ชั่วโมง นับแต่เวลาตายหรือพบศพเพื่อขอใบมรณบัตร

ถึงแก่กรรมเนื่องจากอุบัติเหตุ หรือ อุกษัตถกรรม เจ้าของบ้านหรือผู้ที่ไปกับผู้ตายหรือผู้พบศพจะต้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจมาชันสูตรศพ เพื่อทำหลักฐานการเสียชีวิตภายในเวลา 24 ชั่วโมง นับแต่เวลาตายหรือพบศพ โดยในระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือแพทย์ยังไม่ได้ตรวจศพ ห้ามเคลื่อนย้ายศพหรือทำให้ศพเปลี่ยนแปลงสภาพหรือนำยามาฉีดยา เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือแพทย์ได้ตรวจชันสูตรศพแล้ว ญาติผู้เสียชีวิตจะต้องไปขอหลักฐานจากเจ้าหน้าที่ตำรวจท้องที่ที่รับผิดชอบ พร้อมทั้งขอใบชันสูตรศพจากแพทย์ เพื่อนำไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่สำนักทะเบียนท้องถิ่นในการขอใบมรณบัตร โดยแจ้งด้วยว่าจะนำศพไปบำเพ็ญกุศล ณ วัดใด โดยระบุในช่องที่ว่า เผา ฝัง เก็บ หรืออุทิศ

เมื่อได้ใบมรณบัตรมาแล้ว ควรถ่ายสำเนาเอกสารที่สำนักทะเบียนท้องถิ่นที่ออกใบมรณบัตรให้ แล้วให้เจ้าหน้าที่รับรองสำเนาเอกสารด้วยเพื่อเก็บไว้เป็นหลักฐาน ส่วนใน

มรณบัตรตัวจริงต้องนำไปแจ้งต่อสำนักทะเบียนท้องถิ่นที่ผู้เสียชีวิตมีภูมิลำเนาอยู่ พร้อมนำทะเบียนบ้านฉบับเจ้าบ้านไปด้วย เพื่อเจ้าหน้าที่จะได้จำหน่ายได้ว่าเสียชีวิตเมื่อใด ทั้งนี้จะต้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่ทราบภายในเวลา 15 วัน

2. การนำศพไปวัด

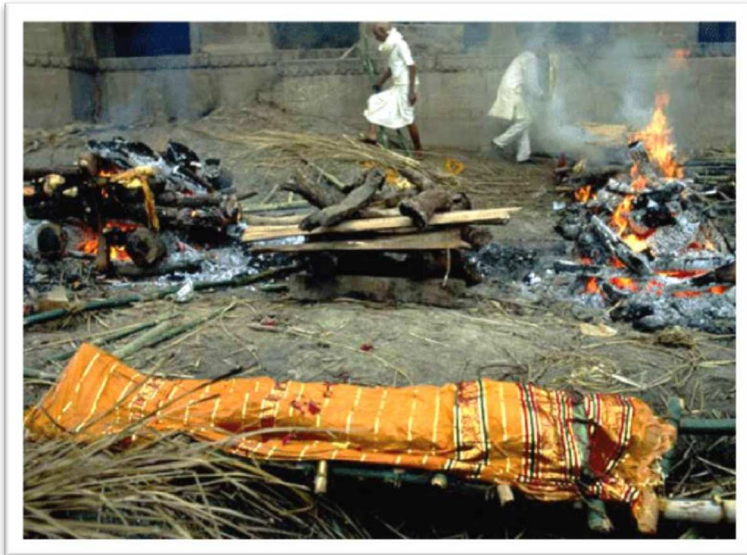
เมื่อติดต่อวัดที่จะนำศพไปตั้งบำเพ็ญกุศลเรียบร้อยแล้ว การนำศพไปวัดอาจติดต่อขอให้ทางวัดจัดรถไปรับศพ หรือแจ้งความประสงค์กับเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาล ขอให้จัดรถส่งศพให้ และนิมนต์พระสงฆ์ 1 รูป มาชักศพที่จะเคลื่อนไปสู่วัดที่นำศพไปตั้งบำเพ็ญกุศล ก่อนที่จะนำศพไปวัดควรจัดเตรียมเสื้อผ้าจากทางบ้านหรือโรงพยาบาลให้เรียบร้อยก่อน พร้อมจัดเตรียมผ้าแพรสำหรับคลุมศพและรูปภาพที่จะตั้งหน้าศพ

ถ้าผู้ถึงแก่กรรมเป็นผู้อยู่ในเกณฑ์ที่สมควรได้รับพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ พึงแจ้งไปยังต้นสังกัดของผู้นั้น แล้วเดินเรื่องไปยังกองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง เพื่อขอพระราชทานน้ำหลวงอาบศพและเครื่องประกอบเกียรติศพ ต่อไป

3. การอาบน้ำศพและการรดน้ำศพ

เป็นการชำระร่างกายศพให้สะอาด และแต่งตัวให้ผู้เสียชีวิต ถือว่าเป็นเรื่องภายในครอบครัว เป็นหน้าที่ของบุตรธิดาโดยเฉพาะ ไม่นิยมเชิญคนภายนอก การอาบน้ำให้ศพกระทำด้วยน้ำอุ่นก่อนแล้วล้างด้วยน้ำเย็น ฟอกสบู่ ชัดถูร่างกายศพให้สะอาด เมื่ออาบน้ำศพเสร็จแล้ว ก็

เอาน้ำขมิ้นทาตามร่างกายตลอดถึงฝ่ามือฝ่าเท้าแล้วประพรมด้วยน้ำหอม ถ้าเป็นศพที่ต้นเคารพนับถืออย่างยิ่ง เช่นบิดา มารดา ฯลฯ ก็นิยมเอาผ้าขาวหรือผ้าเช็ดหน้าซับใบหน้า ฝ่ามือ

ทั้งสองและฝ่าเท้าทั้งสอง เพื่อถอดเอารอยหน้ารอยฝ่ามือและฝ่าเท้า ไว้กราบไหว้บูชา หรือใช้เป็นผ้าประเจียด ต่อจากนั้นก็แต่งตัวศพ ตามฐานะของผู้ตาย เช่น เป็นข้าราชการก็แต่ง

เครื่องแบบเป็นต้น เมื่อแต่งตัวศพเสร็จเรียบร้อย จึงนำศพขึ้นนอนบนเตียงสำหรับรอกการรดน้ำต่อไป

การรดน้ำศพ

เจ้าภาพควรเตรียมน้ำอบ น้ำหอม พร้อมขันใส่น้ำผสมน้ำอบน้ำหอม และขันเล็กสำหรับตักน้ำยื่นให้แขก และขันขนาดใหญ่มีพานรองรับน้ำที่รดมือศพด้วย หรือจะขอร้องให้ทางเจ้าหน้าที่ฌาปนสถานจัดเตรียมให้ก็ได้ แล้วแต่จะตกลงกัน ก่อนจะเริ่มพิธีรดน้ำศพนั้น นิยมให้เจ้าภาพ หรือเชิญผู้มีอาวุโสเป็นประธานในพิธีจุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัยก่อน แล้วจุดเครื่องทองน้อย (หรือธูปเทียน) ทางด้านศีรษะศพ แล้วจึงเริ่มพิธีรดน้ำศพต่อไป โดยเวลาที่นิยมในการรดน้ำศพโดยทั่วไปคือเวลา 16.00-17.00 น. นิยมให้ลูกหลาน ผู้ใกล้ชิด ทำการรดน้ำศพเสียก่อน ถึงเวลาเชิญแขกเพื่อมีให้ค้ำคั่งเสียเวลารอคอยของแขกผู้มาแสดงความเคารพ เจ้าภาพควรจัดคนให้ทำหน้าที่คอยรับรองและเรียนเชิญแขกเข้ารดน้ำศพโดยนิยมให้ลูกหลาน หรือญาติฝ่ายเจ้าภาพทำหน้าที่ เมื่อแขกรดน้ำศพหมดแล้ว จึงเชิญท่านผู้มีอาวุโสสูงสุดที่อยู่ในที่นั้น เป็นผู้แทนรดน้ำศพ ด้วยน้ำหลวงอาบน้ำศพ หรือเป็นผู้รดน้ำศพเป็นคนสุดท้าย เมื่อท่านผู้มีอาวุโสสูงสุดที่อยู่ในที่นั้น ได้รดน้ำหลวงอาบศพ หรือได้รดน้ำศพแล้วถือกันว่าเป็นอันเสร็จพิธีรดน้ำศพ ไม่นิยมให้ผู้หนึ่งรดน้ำศพอีกต่อไป

วิธีปฏิบัติในการรดน้ำศพ

ถ้าเป็นคฤหัสถ์ ซึ่งมีอาวุโสสูงกว่าตน ก่อนจะทำพิธีรดน้ำศพ นิยมนั่งคุกเข่า น้อมด้วยมือไหว้พร้อมกับนีกขอขมาโทษต่อศพนั้นว่า "กายะกัมมัง วะจิกัมมัง มะโนกัมมัง อะโหสิกัมมัง โหตุ" (ข้าพเจ้าได้ล่วงเกินต่อท่าน ทางกายก็ดี ทางวาจาก็ดี ทางใจก็ดี ขอท่านโปรดอโหสิกรรมให้แก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด) เมื่อยกมือไหว้ขอขมาโทษต่อศพจบแล้ว ก็ถือภาชนะสำหรับรดน้ำด้วยมือทั้งสอง เทน้ำลงที่ฝ่ามือขวาของศพพร้อมกับนีกในใจว่า "อิหัง มะตะกะสะระริรัง อิติญจิตตะทัง วียะ อโหสิกัมมัง" (ร่างกายที่ตายไปแล้วนี้ ย่อมเป็นอโหสิกรรม ไม่มีโทษ เหมือนน้ำที่รดแล้วฉะนั้น) เมื่อรดน้ำศพเสร็จแล้ว นิยมน้อมตัวลงยกมือไหว้พร้อมกับอธิษฐานว่า "ขอจงไปสู่สุคติฯเถิด" (ปรีชา พิณทอง, 2517 : 141)

การจัดศพลงหีบ

เมื่อเสร็จพิธีรดน้ำศพแล้ว สำหรับการจัดศพลงหีบนั้น นิยมมอบให้เจ้าหน้าที่ของวัด เป็นผู้ทำพิธีกรรมต่างๆ ตามประเพณีนิยมของท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยแล้วจะได้ตั้งบำเพ็ญกุศลต่อไป สำหรับศพที่ได้รับพระราชทานโกศหรือหีบหลวง ทางเจ้าหน้าที่จากสำนักพระราชวังเป็นผู้ดำเนินการ

การตั้งศพ

เมื่อตั้งศพและจัดดอกไม้ธูปเทียนเคารพศพไว้เรียบร้อยแล้ว ให้ตามไฟ (คือให้ตั้งตะเกียงมีโคมและหรือไฟไว้ที่ปลายเท้าศพ 1 ที่) ในพิธีทางราชการ เมื่ออาบน้ำศพและบรรจุศพลงหีบ นำขึ้นตั้งไว้เรียบร้อยแล้ว จะนิมนต์พระสงฆ์ 10 รูป (หรือ 20 รูป) สดับปกรณ์ (บังสุกุล) จบแล้วถวายไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนา เจ้าภาพและญาติฯ กรวดน้ำเป็นอันเสร็จพิธี สำหรับศพชาวบ้านทั่วไป ปัจจุบันนิยม นิมนต์พระสงฆ์ 1 รูป (หรือหลายรูปก็ได้) แล้วแต่ศรัทธาของเจ้าภาพ เมื่อพระสงฆ์มาถึงแล้ว เจ้าภาพทอดผ้าบังสุกุลบนหีบศพหรือบนที่ที่เตรียมไว้ นิมนต์พระสงฆ์ชักผ้าบังสุกุล (จะเป็นผ้าไตร จีวร สบง ผ้าเช็ดตัวหรือผ้าเช็ดหน้าก็ได้) เมื่อพระสงฆ์ชักผ้าบังสุกุลแล้ว ก็ถือเป็นอันเสร็จพิธีการตั้งศพ

การจัดสถานที่ตั้งศพ

กรณีหากผู้ตายเป็นผู้ใหญ่แห่งตระกูล และบริเวณบ้านเรือนกว้างขวางเหมาะสมแก่การตั้งศพบำเพ็ญกุศลได้ ก็นิยมจัดตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้าน เพราะโดยมากก็นิยมตั้งศพบำเพ็ญกุศลไว้เป็นเวลานานอย่างน้อยก็ครบ 100 วัน จึงจะทำพิธีพระราชทานเพลิงศพ หรือทำการฌาปนกิจศพ กรณีผู้ตายเสียชีวิตที่บ้านแต่สถานที่ที่บ้านไม่เหมาะสมที่จะใช้เป็นที่ตั้งศพ มักนิยมนำศพไปตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดใดวันหนึ่งใกล้บ้าน หรือวัดที่เหมาะสมแก่ฐานะของผู้ตาย กรณีผู้ตายเสียชีวิตที่โรงพยาบาล นิยมนำศพไปจัดตั้งที่วัด เพราะถือกันว่าไม่ควรนำศพเข้าบ้านและถือปฏิบัติเช่นนั้นโดยทั่วไป (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2553 : 231)

4. การจัดงานบำเพ็ญกุศล

การสวดพระอภิธรรม

การสวดพระอภิธรรม ประจำคืน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "สวดหน้าศพ" นิยมเริ่มจัดทำตั้งแต่วันตั้งศพเป็นต้นไปทุกคืน โดยนิยมสวด 1 คืน, 3 คืน, 5 คืน, 7 คืน (ในบางรายหลังจากทำบุญ 7 วันแล้ว อาจจะสวดพระอภิธรรม สัปดาห์ละ 1 วัน จนครบ 100 วัน หรือจนถึงวันฌาปนกิจศพ) ตามประเพณีนิยมแต่โบราณ จะนิมนต์พระสวดอภิธรรม 4 รูป และสวด 4 จบ พระสงฆ์ จะลงสวดเวลาตามแต่ละท้องถิ่น (ปกติจะนิยมเริ่มตั้งแต่วันที่ 19.00 น.) ต้องจัดให้มีเครื่องไทยธรรมพร้อมผ้าสบงเพื่อถวายพระสวดอภิธรรม และบังสุกุลให้ผู้เสียชีวิต (ปัจจุบันทางฌาปนสถานหรือทางวัดจะมีบริการจัดทำให้) ปัจจัยถวายพระ 4 รูป ตามแต่จะศรัทธาตามประเพณีนิยมมักมีอาหารว่างเลี้ยงแขกที่มาฟังสวดทุกคืน ถ้าผู้ตายเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ หรือเป็นที่เคารพนับถือของคนทั้งหลาย นิยมเปิดโอกาสให้มีการจองเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลอุทิศให้แก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่องานผู้ที่มีพระคุณหรือมีอุปการคุณแก่ตน ตามประเพณีนิยมของสังคม

การจัดงานทำบุญ

ตามประเพณีไทย ก่อนที่จะทำการ฀าปนกิจศพจะมีการบำเพ็ญกุศลทำบุญครบรอบวันตาย (ครบ 7 วัน, 50 วัน, 100 วัน) แต่ปัจจุบันจะนิยมจัดงานบำเพ็ญกุศล 7 วัน ส่วนมากจะนิมนต์พระสงฆ์ โดยสวดพระพุทธมนต์และฉันเพล เพื่อบูชิตส่วนกุศลให้กับผู้ตาย (โดยญาติจะจัดอาหารจัด, เครื่องสังฆทานไทยธรรม มาเอง หรือให้฀าปนสถานหรือทางวัดดำเนินการก็ได้)

5. การบรรจุเก็บศพ

การบรรจุเก็บศพ จะกระทำในวันสุดท้ายของการสวดพระอภิธรรม โดยสวดศพจบสุดท้ายเสร็จแล้วจะนำศพไปเก็บที่สุสาน หรือ ที่ศาลา ... หลังจากสวดพระอภิธรรมตามกำหนดแล้ว หากญาติประสงค์จะเก็บศพไว้ก่อน เพื่อรอญาติหรือรอโอกาสอันเหมาะสม ที่ จะทำการ฀าปนกิจหรือบรรจุศพฝังไว้ในสุสานต่อไป ญาติจะกำหนดเองว่าจะเก็บศพวันใด ก็วัน โดยทำการตกลงกับทางวัดหรือ฀าปนสถาน ญาติจะต้องเตรียมผ้าไตร ดอกไม้ ธูป เทียน ลูกดินห่อด้วยกระดาษสีขาว-ดำ ใส่ถาดไว้เพื่อแจกแขกผู้มาร่วมงานคนละก้อน จะมีดอกไม้ด้วยก็ได้ (ปัจจุบัน ส่วนมากทางวัดหรือทาง฀าปนสถาน จะมีบริการจัดหาให้) นิมนต์พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล 1 รูป ไว้ในวันสุดท้ายของการสวดพระอภิธรรมเพื่อบำเพ็ญการบรรจุศพไว้ โดยประสานงานกับทางเจ้าหน้าที่ของวัดหรือ฀าปนสถาน

ขั้นตอนการปฏิบัติในพิธีบรรจุศพ

เจ้าหน้าที่จัดสถานที่ประกอบพิธีบรรจุศพ ณ บริเวณหน้าที่ตั้งศพ เชิญประธานในพิธีทอดผ้าบังสุกุล 1 ไตร (บางงานจะไปทอดผ้าบังสุกุล ณ สถานที่เก็บศพ) แล้วนิมนต์พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล เชิญประธานในพิธีวางห่อดินขาว-ดินดำและช่อดอกไม้บนพานหน้าศพเป็นอันดับแรก เชิญผู้ร่วมพิธีวางห่อดินขาว-ดินดำและช่อดอกไม้บนพานหน้าศพ ตามลำดับ เมื่อทุกคนวางห่อดินและช่อดอกไม้เสร็จแล้ว เจ้าหน้าที่จะดำเนินการเคลื่อนศพไปยังสถานที่เก็บศพ บรรดาญาติและผู้ที่เกี่ยวข้องจะจุดธูปเทียนวางพวงมาลัยหรือช่อดอกไม้เป็นอันดับสุดท้าย

6. การ฀าปนกิจศพ

การ฀าปนกิจศพ ได้แก่ การปลงศพ หรือ เผาศพ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554, 2556 : 410) เจ้าภาพจะต้องกำหนดวันที่จะทำการ฀าปนกิจศพที่แน่นอน แล้วทำความตกลงกับเจ้าหน้าที่ของวัดหรือ฀าปนสถานก่อนทั้งนี้ เพื่อเป็นการเลือกจองวันและเวลาที่ต้องการ กรณีบรรจุเก็บศพไว้ก่อนที่จะทำการ฀าปนกิจ จะต้องนำศพมาตั้งสวดพระอภิธรรมอีกราวหนึ่ง โดยสวดก่อน 1 คืนแล้ว วันรุ่งขึ้นจะทำพิธี฀าปนกิจหรืออาจจะไม่ตั้งสวดพระอภิธรรมอีก เพียงแต่ยกศพขึ้นตั้ง ใน

ตอนเช้าเลี้ยงพระเพลและนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นเทศน์พระธรรมเทศนาในป่า แล้วทำการ
ฌาปนกิจศพในตอนเย็น การกระทำเช่นนี้มักเรียกกันว่า "ตั้งเข้า เผาเย็น" ถ้าหากศพนั้น
เป็นบุพการี สามี ภรรยา ก็ควรตั้งสวดพระอภิธรรมอีกคืนหนึ่งก่อน เพื่อเป็นเกียรติและ
ระลึกถึงผู้ตายอีกทั้งเป็นการบำเพ็ญกุศลเพิ่มเติมให้อีก

การบำเพ็ญกุศลหน้าศพ

ในวันที่จะมีพิธีพระราชทานเพลิงศพ หรือฌาปนกิจศพ นั้น จะนิยมนำเพ็ญกุศล
อุทิศให้ผู้ตายก่อน เช่น จัดพิธีบวชลูกหลานเป็นพระภิกษุหรือสามเณรที่เรียกว่า "บวชหน้า
ไฟ" นิมนต์พระสงฆ์ 10 รูปสวดพระพุทธรูป และถวายภัตตาหารเพล (อาจจะเลี้ยงพระ
เพิ่มจำนวนเท่าใดก็ได้) จัดให้มีพระธรรมเทศนา 1 กัณฑ์ นิมนต์พระสงฆ์สวดมาติกา
บังสุกุล (จำนวนพระสงฆ์ 10 รูปหรือนิยมนำอายุผู้ตายหรือตามศรัทธา) ถวายเครื่องไทย
ธรรม กรวดน้ำ เป็นเสร็จพิธีบำเพ็ญกุศลหน้าศพ เจ้าภาพจะต้องเตรียมอุปกรณ์หลักๆ
ได้แก่

1. เครื่องไทยธรรม ผ้าสบงถวายพระสวดมนต์ฉันทเพล
2. เครื่องไทยธรรมผ้าไตร และเครื่องติดกันเทศน์ถวายพระเทศน์
3. ผ้าไตรประธานเพื่อทอดบังสุกุล และมหาบังสุกุลก่อนทำการฌาปนกิจ
4. ผ้าสบงถวายพระสวดมาติกาบังสุกุลตามจำนวนพระสวด (ส่วนใหญ่มักจะ
นิมนต์ 10 รูป แต่บางแห่งจะนิมนต์พระทั้งวัดหรือตามจำนวนอายุของผู้ตาย)
5. เตรียมดอกไม้จันทน์ให้กับแขกผู้มาร่วมงาน และดอกไม้จันทน์สำหรับประธาน
พิธี (ปัจจุบันทางวัดหรือฌาปนสถานจะมีบริการจัดเตรียมอุปกรณ์เหล่านี้ให้ทั้งหมด แต่
หากทางเจ้าภาพอยากจะจัดหาเองก็ได้)

เคลื่อนศพไปสู่เมรุ

หลังจากบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ผู้ตาย ก่อนจะเคลื่อนศพไปตั้งที่เมรุนั้น นิยมให้
ลูกหลานคนใกล้ชิดผู้ตายได้ทำพิธีขอขมาศพ เพื่อเป็นการอภัยโทษที่เคยล่วงเกินต่อกัน
โดยตั้งใจ หรือกล่าวคำขอขมาต่อศพนั้นว่า "กายะกัมมัง วะจิกัมมัง มะโนกัมมัง อะโห
สิกัมมัง โหตุ" (ข้าพเจ้าได้ล่วงเกินต่อท่าน (อาจจะออกนามผู้ตามก็ได้) ทางกายก็ดี ทาง
วาจาก็ดี ทางใจก็ดี ขอท่านได้โปรดอโหสิกรรมด้วยเถิด) (ปรีชา พิณทอง, 2517 : 41)

พิธีแห่ศพเวียนเมรุ

การเคลื่อนศพต้องนิมนต์พระสงฆ์ 1 รูป เป็นผู้นำศพ เวียนรอบเมรุ 3 รอบ การ
เวียนต้องเวียนจากขวาไปซ้ายของเมรุ คือ เดินเวียนซ้ายเมรุ (เมรุอยู่ทางซ้ายมือของผู้เดิน)
เริ่มจากบันไดหน้าเมรุ เจ้าภาพและญาติของผู้ตายต้องเดินเข้าขบวนตามศพเวียนรอบเมรุ
ด้วย ถ้าศพนั้นมีรูปถ่ายของผู้ตาย ซึ่งนำไปตั้งไว้ในที่บำเพ็ญกุศล ก็ต้องมีผู้ถือรูปถ่าย
นำหน้าศพไปในขบวน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ และมีคนถือเครื่องทองน้อยหรือกระถางธูป

นำหน้าศพ ลำดับการแห่ศพ ถือหลัก "พระ-กระถางรูป-รูปภาพ-ศพ-ญาติมิตร" เมื่อได้นำศพเวียนรอบเมรุครบ 3 รอบแล้ว เจ้าหน้าที่นำศพขึ้นตั้งบนเมรุ

การทอดผ้าบังสุกุล

การทอดผ้าบังสุกุลนั้น เจ้าภาพจะต้องพิจารณาว่า แขนงผู้มีเกียรติชั้นผู้ใหญ่ที่เชิญไว้ มีจำนวนเท่าใดก็จัดผ้าไตรเท่ากับจำนวนแขนงชั้นผู้ใหญ่ ส่วนจำนวนมากน้อยเท่าใดนั้นควรให้เป็นไปตามความเหมาะสม การเชิญแขนงชั้นทอดผ้าบังสุกุล เจ้าภาพจะต้องไปเชิญด้วยตนเอง โดยมีผู้ถือพานผ้าไตรตามเจ้าภาพไปด้วย แต่ถ้าแขนงที่เป็นประธานเป็นผู้ใหญ่ชั้นสูงหรือเป็นผู้บังคับบัญชาชั้นสูงของเจ้าภาพ ก็ควรถือพานผ้าไตรไปเชิญด้วยตนเอง เมื่อแขนงผู้รับเชิญลุกจากที่นั่ง เจ้าภาพหรือผู้ถือพานผ้าไตรก็เดินตามแขนงนั้นไปเมื่อขึ้นบันไดเมรุแล้วก็ส่งมอบผ้าไตรให้ ผู้ทอดผ้าก็จะรับผ้าไตรนำไปวางลงตรงที่สำหรับทอดผ้า แต่ถ้าไม่มีการจัดที่สำหรับทอดผ้าไว้ ก็วางผ้าไตรนั้นลงบนหีบศพทางด้านหัวนอนศพ แล้วผู้ทอดผ้าก็คอยอยู่จนกว่าพระสงฆ์จะมาชักผ้าบังสุกุล โดยลำดับการเชิญแขนงชั้นทอดผ้าบังสุกุลนั้น จะเชิญแขนงผู้มีอาวุโสน้อยไปหามากตามลำดับ และเชิญประธานในพิธีขึ้นทอดผ้าบังสุกุลเป็นอันดับสุดท้ายเมื่อประธานในพิธีทอดผ้าบังสุกุลแล้ว ก็เชิญท่านประกอบพิธีประชุมเพลิงต่อไป

วิธีปฏิบัติกาเผาศพ

นิยมยืนตรง ห่างจากศพ ประมาณ 1 ก้าว ถ้าแต่งเครื่องแบบข้าราชการ นิยมยืนตรงโค้งคำนับ ถ้ามิได้แต่งเครื่องแบบข้าราชการ นิยมโน้มไหว้ พร้อมทั้งรูป เทียนดอกไม้จันทน์ที่อยู่ในมือ (เฉพาะศพนั้นมีอาวุโสสูงกว่าตน หรือ มีอาวุโสรุ่นราวคราวเดียวกัน) ขณะที่ยืนตรงโค้งคำนับ หรือ โนมไหว้นั้น ควรตั้งจิตขอขมาต่อศพนั้นว่า "กายะกัมมัง วะจิกัมมัง มะโนกัมมัง อะโหสิกัมมัง โหตุ" (ข้าพเจ้าได้ล่วงเกินต่อท่าน ทางกายก็ดี ทางวาจาก็ดี ทางใจก็ดี ขอท่านได้โปรด อโหสิกรรมให้แก่ ข้าพเจ้าด้วยเถิด) เมื่อขอขมาต่อศพเสร็จแล้ว โนมตัวลงวางรูป เทียน ดอกไม้จันทน์ที่เชิงตะกอน ในขณะนั้นควรพิจารณาตัวเองถึงความตายว่า "ร่างกายของมนุษย์เรานี้ ย่อมมีความตาย เป็นธรรมดาอย่างนี้ เป็นปกติอย่างนี้ ไม่ล่วงพ้นความตายอย่างนี้ไปได้เลย" ดังคำพระที่ว่า "อะยมปิ โข เม กาโย เอวัง ธัมโม เอวัง ภาวี เอวัง อะนะตีโต" (ปริชา พิณฑอง, 2517 : 98) เมื่อพิจารณาตัวเองระลึกนึกถึงความตายจบแล้ว ยืนตรง โค้งคำนับหรือยกมือไหว้ศพอีกครั้ง พร้อมกับนึกอธิฐานในใจว่า "ขอจงไปสู่สุคติฯเถิด"

เผาจริง-เผาหลอก

ธรรมเนียมปฏิบัติที่นิยมกันในปัจจุบันสำหรับการฃาปนกิจศพ จะมีพิธีการ "เผาหลอก" ก่อน แล้วจึง "เผาจริง" คือจะให้แขนงที่มาร่วมงานทั้งหลาย ไปวางรูปเทียนดอกไม้จันทน์ที่หน้าหรือใต้หีบศพ เพื่อแสดงความเคารพศพ ซึ่งเสมือนเป็นการทำพิธีเผา

ศพโดยสมมติ ยังไม่ใช่พิธีการเผาศพจริง ครั้นเมื่อแขกผู้ร่วมพิธีได้ทำความเคารพศพโดยสมมติหมดแล้ว จึงนิยมให้วงศาคณาญาติมิตรสหายสนิทผู้ใกล้ชิดกับผู้ตายขึ้นไปทำการเผาศพจริงอีกครั้งหนึ่ง จึงเสร็จพิธีเผาศพบริบูรณ์ การเผาจริง เผาหลอกนี้เป็นธรรมเนียม เริ่มมีขึ้นตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา โดยแต่เดิมนั้น การฃาปนกิจศพจะมีแต่การ "เผาจริง" เพียงอย่างเดียวและจะทำกันในเวลาช่วงบ่ายถึงเย็น แต่เนื่องจากเกรงว่า การเผาศพจะก่อให้เกิดกลิ่น ซึ่งอาจสร้างความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้มาร่วมงาน จึงเกิดธรรมเนียมใหม่คือ ให้มีการปิดหีบไว้ก่อนกันไม่ให้ไฟลามได้ ต่อเมื่อผู้คนที่มาร่วมงานได้กลับไปหมดแล้ว จึงจะทำการ "เผาจริง" โดยจะเหลือแต่เพียงเจ้าภาพ ญาติมิตรสหายสนิทเท่านั้นที่อยู่ร่วมพิธี (ปรีชา พิณทอง, 2517 : 41)

7. การเก็บอัฐิ

ในการกำหนดเวลาเก็บอัฐินั้นสุดแล้วแต่เจ้าภาพจะต้องการ โดยนิยมปฏิบัติกัน 2 แบบคือ

- 1) ทำพิธีเก็บอัฐิในวันเผา : ใช้ปฏิบัติในงานพระราชทานเพลิงศพ หรืองานฃาปนกิจศพที่จัดให้มีการบำเพ็ญกุศลอัฐิตัดต่อกัน เพื่อรวบรัดงานให้เสร็จภายในวันนั้น
- 2) ทำพิธีเก็บอัฐิในตอนเช้าวันรุ่งขึ้น : ใช้ปฏิบัติในงานเผาศพที่เจ้าภาพ ประสงค์จะทำบุญอัฐิในวันรุ่งขึ้น (ทำบุญสามหาบ) หรือยังไม่จัดทำบุญอัฐิเพราะยังไม่พร้อม เจ้าภาพต้องแจ้งความประสงค์ให้เจ้าหน้าที่ของวัดทราบ และจัดเตรียมโกศสำหรับบรรจุอัฐิ น้ำอบหรือน้ำหอม ดอกไม้ และอาหารคาวหวานสำหรับถวายพระสงฆ์ โดยนิมนต์พระสงฆ์มาพิจารณา "บังสุกุลอัฐิ" หรือที่เรียกว่า "แปรรูป" หรือ "แปรธาตุ" ในการเก็บอัฐินั้น เจ้าหน้าที่สัปเหร่อ นิยมทำพิธีแปรธาตุ คือ นำเอาอัฐิของผู้ตายที่เผาแล้ว มาวางเป็นรูปร่างคน โดยวางโครงร่างให้หันหัวไปทางทิศตะวันตกแล้วนิมนต์พระสงฆ์ให้พิจารณา "บังสุกุล ตาย" ก่อน แล้วแปรธาตุโครงร่างกระดูกให้หันหัวไปทางทิศตะวันออกแล้วนิมนต์พระสงฆ์ให้พิจารณา "บังสุกุลเป็น" อีกครั้งหนึ่ง ต่อจากนั้นจึงให้เจ้าภาพเก็บอัฐิใส่โกศ โดยเลือกเก็บอัฐิจากร่างกาย รวม 6 แห่ง คือ กะโหลกศีรษะ 1 ชิ้น แขนทั้ง 2 ข้างทั้ง 2 และ ซี่โครงหน้าอก 1 ชิ้น ส่วนอัฐิที่เหลือ รวมทั้ง "อังคาร" (ขี้เถ้า) ทั้งหมดนิยมนิยมนำไปบรรจุในหีบหรือหีบไม้ แล้วเอาผ้าขาวห่อเก็บไว้ เพื่อนำไปบรรจุในที่อันเหมาะสมหรือนิยมนำไปลอยในทะเล เมื่อเก็บอัฐิเสร็จแล้ว นำอาหารคาวหวานไปถวายพระสงฆ์ที่นิมนต์มาพิจารณาบังสุกุล (หรือปัจจุบันจะนิยมทำแบบย่อ คือ หลังจากพระสงฆ์ชกผ้าบังสุกุลแล้ว ก็ประเคนไทยธรรมบนเมรุเลย)

อุปกรณ์เครื่องใช้ที่ควรเตรียมพร้อมก่อน

- 1) โกศ สำหรับใส่อัฐิ
- 2) ลู้งหรือหีบไม้ สำหรับใส่อัฐิและอังคารที่เหลือ (หรือใช้ผ้าขาว)

- 3) ผ้าขาว สำหรับห่อลู่หรือหีบไม้ (ประมาณ 2 เมตร)
- 4) ผ้าบังสุกุล สำหรับทอดบังสุกุล ก่อนเก็บอัฐิ (นิยมใช้ผ้าสบง)
- 5) น้ำอบไทย 1 ขวด
- 6) ดอกมะลิ ดอกไม้ เหริยญเงิน (สำหรับโรยบนอัฐิ)
- 7) อาหารคาวหวาน จัดใส่ปิ่นโต (สำหรับถวายพระสงฆ์)
- 8) ดอกไม้ธูปเทียน ไทยธรรม (ตามจำนวนพระสงฆ์)

พิธีสามหาบ

พิธีเก็บอัฐินี้ โบราณเรียกว่า "พิธี 3 หาบ" คือ

1. หาบของนุ่ง (สบงจีวร)
2. หาบของกิน (อาหารคาว-หวานถวายพระ)
3. หาบของใช้ (เตา หม้อ ถ้วยชาม เป็นต้น)

ญาติพี่น้องช่วยกันหาบเดินเวียนเมรุ 3 รอบ ก่อนเก็บอัฐิ เรียกกันว่า "พิธีเดินสามหาบ" แล้วนำหาบสิ่งของไปตั้งเรียงไว้ที่อาสน์สงฆ์ เจ้าภาพนำเอาผ้าไตรจีวรไปทอดที่กองอัฐิ นิมนต์พระสงฆ์ 3 รูป พิจารณาผ้าบังสุกุลเสร็จแล้วถวายสิ่งของสามหาบ พระสงฆ์อนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำอุทิศกุศลให้ผู้ตาย เรียกว่า "พิธีสามหาบ" ... ในปัจจุบันพิธีสามหาบมีจัดกันน้อยลง โดยนิยมจัดอาหารใส่ปิ่นโตถวายพระแทน เพราะไม่ยุ่งยากสะดวกต่อการปฏิบัติ

บรรจุอัฐิ

อัฐิที่เหลือจากการเก็บใส่โกศ ซึ่งได้รวบรวมใส่ห่อผ้าไว้วันนั้น บางรายก็จะซื้อเจดีย์มาบรรจุไว้ที่วัด บางรายก็บรรจุไว้ในเจดีย์หรือพระปรารค์ ซึ่งภายในได้ทำไว้เป็นช่องๆ บางวัดก็ทำที่สำหรับบรรจุอัฐิไว้ตามผนัง กำแพง ระเบียง ของวิหารหรือโบสถ์ เมื่อญาติได้ตกลงแล้วว่าจะทำการบรรจุอัฐิไว้ที่ใด ก็ติดต่อเจ้าหน้าที่จัดการ ณ ที่นั้น เมื่อเวลาบรรจุ จุฑฐูปเทียนเคารพอัฐิและบอกผู้ตายว่าจะบรรจุอัฐิไว้ในที่นั้น มีโอกาสเมื่อใดก็จะมาบำเพ็ญกุศลให้ พร้อมกันนั้น นิมนต์พระสงฆ์ 4 รูป มาบังสุกุลให้แก่อัฐิ โดยมีของถวายพระ พร้อมด้วยใบปวารณาตามสมควร เมื่อได้บังสุกุลเสร็จแล้ว ก็ใช้น้ำอบหรือน้ำหอมประพรมที่ห่ออัฐินั้น แล้วจึงนำเข้าไปบรรจุ

8. ลอยอังคาร

คำว่า "ลอย" คือการปล่อยให้ลอยตามน้ำ (หรืออากาศ) คำว่า "อังคาร" คือ เถ้าถ่านของศพที่เผาแล้วคำว่า "ลอยอังคาร" จึงหมายถึง การนำอัฐิไปลอยในน้ำ โดยนิยมไปลอยกันในแม่น้ำหรือทะเล (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554, 2556 : 1045) เหตุผลที่คนนิยมลอยอังคารและอัฐิหลังจากฌาปนกิจศพแล้วนั้น เพราะมีความเชื่อกันว่าร่างกายของมนุษย์เกิดขึ้นจากธาตุ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ มาประชุมรวมกัน ครั้นเมื่อร่างกายแตกดับแล้ว ก็ควรให้มันกลับไปอยู่ในสภาพเดิมตามธรรมชาติ โดยน้ำเป็นหนึ่งใน

ธาตุหลักที่มีลักษณะเย็น สงบ ชุ่มชื้น อีกทั้ง "น้ำ" ยังเป็นสิ่งที่คอยหล่อเลี้ยงชีวิตให้กับทุกสรรพสิ่ง ทำให้เกิดความเชื่อถือตามคตินิยมที่ว่า การนำอัฐิและอังคารไปลอยที่ในแม่น้ำหรือทะเล จะทำให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วมีความสุข มีความสงบ ร่มเย็น ชุ่มชื้น เหมือนดั่งน้ำ

พิธีศพของชาวพุทธจังหวัดอุดรธานี

ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับพิธีศพของชาวพุทธจังหวัดอุดรธานี จะมีลำดับขั้นตอนต่างๆ ตามประเพณีความเชื่อ ดังนี้ หลังจากที่มีคนในบ้านเสียชีวิตลง สิ่งแรกที่ญาติพี่น้องจะต้องเตรียมคือที่บรรจุศพ ก่อนบรรจุศพลงในหีบปัจจุบันจะมีการฉีดยาเพื่อป้องกันไม่ให้ศพเน่าเหม็น จากนั้นจะมีการอาบน้ำให้ศพ ปะแป้งแต่งหน้า เปลี่ยนเสื้อผ้า แล้วนิมนต์พระมาสวดมาติกาบังสุกุล แล้วทำพิธีนำศพบรรจุในหีบ จากนั้นจัดตั้งศพบำเพ็ญกุศลตามความเหมาะสมของญาติพี่น้องจะกำหนด ทุกคืนจะมีการนิมนต์พระมาสวดมาติกา-บังสุกุล ปัจจุบันก็หันมานิยมสวดพระอภิธรรมด้วย พอตกกลางคืนเพื่อไม่ให้ญาติผู้ตายว่าแห้วจะมีการเล่นกิจกรรมต่างๆ กันที่จะไม่ทำให้หลับ เรียกว่า “งันเฮือนดี” ก็จะมีทุกคืนจะกว่าจะเคลื่อนย้ายศพ

การเคลื่อนย้ายศพหรือส่งสารศพ

จากการสังเกตและสอบถามจากชาวจังหวัดอุดรธานี จะให้ความสำคัญเกี่ยวกับวันมาก เช่น วันศุกร์ จะไม่นิยมเผาศพเนื่องจากเป็นวันแข็ง เป็นสิ่งต้องห้ามตามความเชื่อมาแต่โบราณ เรื่องห้ามเผาผีในวันศุกร์นั้น ได้กล่าวไว้แล้วในข้อที่ว่า **ห้ามขึ้นบ้านใหม่ในวันเสาร์ เเผาผีในวันศุกร์ โกงจุกในวันอังคาร** ส่วนเผาผีในวันพระนั้น จะทำให้พระเถรท่านได้รับความเดือดร้อน เพราะวันพระเป็นวันของพระเถร จึงไม่ควรไปรบกวนท่าน หากไม่แล้วจะเป็นบาปมาก อีกอย่างหนึ่ง ในวันพระเป็นวันปล่อยผี ผีต่างๆ จะถูกปล่อยออกมาหากินกันเป็นจำนวนมาก ผีของเราที่เผาในวันพระนี้อาจถูกผีอื่นรังแก เพราะกลัวจะมาแย่งอาหารกิน

ความมุ่งหมายที่แท้จริง (ห้ามเผาผีวันพระและวันศุกร์) สองวันนี้ไม่ว่าจะเป็นวันพระหรือวันศุกร์ ไม่เหมาะที่จะจัดงานเผาศพ เพราะวันพระนั้น เป็นวันที่พระสงฆ์สามเณรมีกิจที่ต้องทำมากกว่าวันอื่นๆ เช่น กวาดกุศลา ปูเสื่อ จัดบริเวณอะไรต่างๆ มากมายหลายอย่าง ต้องขึ้นศาลาสวดมนต์ ฉันทัดอาหารเสร็จแล้ว บ่ายๆ เย็นๆ ก็ต้องกวาดกุศลา ทำความสะอาด เก็บข้าวของในวัดให้เข้าที่เข้าทาง ซึ่งต้องใช้เวลานานหลายชั่วโมง ถ้าจัดงานศพในวันนี้ ก็จะเป็นการรบกวนพระท่านมากเกินไป ส่วนวันศุกร์ เป็นวันที่เชื่อกันว่าเป็นวันมงคล ซึ่งทุกคนจะต้องมีความสุข จึงไม่ควรที่จะจัดงานที่เป็นอัปมงคลในวันนี้ (สวิง บุญเจิม, 2554 : 520-521)

จากการสังเกต พิธีกรรมก่อนจะเคลื่อนย้ายศพไปสู่เชิงตะกอนหรือกองพอน ช่วงเพลจะนิมนต์พระมาฉันเพลแล้วสวดมาติกาบังสุกุล จากนั้นญาติทั้งหลายจะทำพิธีขอขมาศพแล้วเคลื่อนย้ายศพไปสู่เชิงตะกอน โดยมีพระสงฆ์เดินจับด้ายสายสิญจน์นำมาสามเณรบวชหน้าไฟ (บวชจุง) เดินตามจากนั้นจึงเป็นญาติสนิทมิตรสหาย มีพระสงฆ์ ๔ รูปนั่งบนรถสวดยอต่อมุข เพื่อให้ผู้ตายได้ไปสู่สรวงสวรรค์ เป็นความเชื่อของชาวจังหวัดอุดรธานี)

เมื่อไปถึงบริเวณเชิงตะกอน จะเดินเวียนรอบเมรุ (วนซ้าย) ให้ครบสามรอบ จากนั้นยกโลงศพลงมาวางกับพื้นแล้วให้ญาติพี่น้องล้างหน้าศพ (น้ำมะพร้าว) จนครบทุกคนแล้วจึงยกโลงศพไปตั้งบนแท่นเผาเพื่อทำพิธีทางศาสนาต่อไป

พิธีบำเพ็ญกุศลก่อนเผาศพ

เมื่อตั้งศพบนเมรุแล้วจะเข้าสู่พิธีการทางศาสนา โดยเริ่มตั้งแต่ไหว้พระ รัชศีล (บางงานจะมีการนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงพระธรรมเทศนา 1 กัณฑ์) จากนั้นพระสงฆ์ทั้งนั้นสวดมาติกาบังสุกุลอีกครั้ง เจ้าภาพถวายเครื่องไทยธรรม เสร็จแล้วจะมีพิธีการทอดผ้าบังสุกุลตามลำดับ จนเหลือผ้าไตรมหาบังสุกุลเป็นลำดับสุดท้ายส่วนใหญ่จะเหลือไว้ให้ประธานในพิธีหรือแขกผู้ใหญ่ที่มาพร้อมเป็นคนวางผ้าไตรมหาบังสุกุล และพระสงฆ์ผู้พิจารณาผ้าไตรมหาบังสุกุลก็จะเป็นประธานฝ่ายพระสงฆ์ ก่อนจะถึงขั้นตอนนี้จะมีพิธีการอ่านประวัติผู้วายชนม์จบแล้วจะมีการสงบนิ่งไว้อาลัย

พิธีกรรมการเผาศพ

สำหรับชาวจังหวัดอุดรธานีจะมีการนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูปสวดพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ไปพร้อมกับแขกที่มาร่วมงานทยอยกันขึ้นวางดอกไม้จันทน์ เจ้าภาพหว่านกลีปพฤกษ์ (เหรียญบาทที่ห่อด้วยกระดาษสีเงินสีทอง) จากนั้นจะทยอยกันเดินกลับเป็นเสร็จพิธีการเผาศพ ที่เหลือปล่อยให้เป็นที่ของสัปเหร่อที่คอยดูแลการเผาศพ

พิธีหลังจากเผาศพแล้ว

ได้เวลาประมาณ 6 โมงเย็น พระสงฆ์มาสวดพระพุทธรูปที่บ้านผู้ตายหรืองานศพ ช่วงเช้าญาติๆ จะไปเก็บกระดูกตั้งแต่เช้ามีดแล้วนำใส่โกศส่วนหนึ่งเพื่อนำมาทำบุญที่บ้านและเอาไปใส่ธาตุหรือตามแนวกำแพงวัด ส่วนเก้าอี้ที่เหลือจะเอาไปขุดหลุมฝังในป่าช้า พระสงฆ์มารับภัตตาหารเช้าที่บ้าน มีต้นดอกไม้ถวายเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายด้วย พิธีภาคเช้านี้ชาวบ้านเรียกว่า “หงายภาข้าว หรือ ทำบุญแจกข้าว” เป็นการเสร็จพิธีเกี่ยวกับงานศพ ส่วนการทำบุญเกี่ยวกับครบรอบ 50 วัน หรือ 100 วันชาวอุดรธานีจะไม่ค่อยนิยมเหมือนทางภาคกลาง

คติธรรมจากงานศพหรือไปงานศพแล้วจะได้อะไร

กุสะลา ธัมมา อะกุสะลา ธัมมา... พระสวดไปใจยังวุ่นวาย รับรู้ไม่ได้ว่าสวดอะไร คงสวดให้ผู้ตายฟังเรานั่งเฉย ๆ ก็พอฟังพระสวดเพื่อมารยาทคงพลาดอาานิสงส์ ใจคงไม่เข้าใจถ้าฟังไปภาวนาไปใจคงเห็นความจริงว่าที่นอนนิ่ง ๆ นั้นมิใช่ใครเคยมีหัวใจเช่นเรา วันนี้เป็นโอกาสเขา “พรุ่งนี้อาจเป็นโอกาสเรา” จงพิจารณาเถิด...

เคาะโลง เสียงเคาะโลงมีเสียงพูดเบา ๆ จากผู้เคาะว่า “รับศีลนะ ทานข้าวณะ ฟังพระสวดนะ” ทำไปเพื่ออะไรหรือว่า “เคาะประชดคนเป็น” ในยามมีชีวิตอยู่เตือนแค่ไหนก็เตือนเถิดดูเหมือนไม่สนใจกับสิ่งเหล่านี้ในยามนี้เตือนไปก็คงไร้ความหมา คนตายจะไปรับรู้ อะไรเคาะเตือนคนเป็นให้เห็นถึงความจริงว่าสิ่งที่ตีรับแรงขวนขวาย วัว ควาย ช้าง ม้า ยามมันมรณาไปยังหาประโยชน์ได้ แต่มนุษย์เฝ้าเปื่อยสูญเปล่าไป ดีชั่วที่ทำไว้ส่องให้โลกเห็น (เอาคนตายเป็นครู..คนอยู่เป็นนักเรียน..)

อาหารหน้าโลง ชีวิตใครบางคนถ้าไม่ตายก็คงไม่มีใครให้ความสนใจมากมาย เช่นนี้ อาหารผลไม้ นานาชนิดจัดเรียงรายด้านหน้าโลง สิ่งใดที่ผู้ตายชอบใจแพงแคไหนก็แสวงหามาเพื่อเป็นเครื่องเซ่นแต่ดวงวิญญาณ ถ้าเหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นในยามผู้ตายมีชีวิตอยู่ เราคงได้เห็นสีหน้าและได้รับคำขอบใจ อาหารก็ยังคงเป็นประโยชน์แก่ผู้รับด้วย แต่เวลานี้...ทุก ๆ สิ่งทุกอย่าง อย่างคง อยู่สภาพเดิม บุคคลที่จะรับวัตถุสิ่งของ ๆ เรา ขณะนี้เขาไม่รับรู้อะไรแล้วหรือว่าทำไปเพียงเพื่อสนองความรู้สึกเราในยามมีชีวิตถ้าเราแสดงออกซึ่งความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้แก่กัน คงจะเป็นสิ่งที่ดีกว่าเหตุการณ์ “อาหารหน้าโลง” เป็นแน่

ชุดสีดำ ในยามสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักหรือญาติมิตรคงไม่มีใครคิดที่จะดีใจ พกพาความสุขและรอยยิ้ม สีดำ...เป็นสีแห่งความทุกข์ โลกให้ความหมายไว้เช่นนั้น ในยามมีงานศพ เรามักพบแต่คนใส่ชุดสีดำเป็นส่วนมาก บ่งบอกว่ากำลังไว้ทุกข์ ความจริงแล้ว ความทุกข์ของคนไม่ใช่ว่าจะมีเรื่องความตายสิ่งเดียวนั้นหาได้ไม่ การเกิด การแก่ การเจ็บ ความผิดหวัง ไม่สมหวังทุกอย่าง สิ่งเหล่านี้ก็คือความทุกข์ทั้งสิ้น การใส่ชุดสีดำมางานศพ เพื่อบอกว่าเป็นการไว้ทุกข์เป็นการทำตามประเพณี แต่ถ้าจะให้ดีต้องไว้ทุกข์ด้วยใจ เพ่งถึงสภาวะความพลัดพรากความไม่แน่นอน (ตามกฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) และบอกตัวเองว่าเหตุการณ์ เช่นนี้ คงต้องเกิดขึ้นกับเราเป็นแน่แท้

ทอดผ้าบังสุกุล เสียงพระบิณฑกรรมในขณะที่พิจารณาผ้าบังสุกุลว่า... “อะนิจจา วะ ตะ สังขารา อุปปาทะวะยะธัมมิโน อุปปัชชิตตะวา นิรุชฌันติ เตสัง วูปะสะโม สุโข” แปลความว่า...ร่างกายนี้หนอ ไม่เที่ยงแท้แน่นอน มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และแตกสลายดับไปเป็นธรรมดา การพิจารณาร่างกายให้เห็นเป็นธรรมดานั้นแหละหนา “คือ ความสงบสุข” (พระศาสนาโสภณ (จตุตสโล), 2554 : 311) บทพิจารณาบทนี้ถ้ามีในใจใครถ้าสิ้นลม

หายใจไปก็คงไม่จำเป็นที่จะให้พระรูปใดต้องมาพิจารณา แต่..ดูเหมือนว่าคนไม่กล้าพิจารณาเพราะกลัวว่า “จะตายไว”

ดอกไม้จันทน์ ดอกไม้จันทน์นับพันดอกที่เหล่าญาติมิตรวางไว้เพื่อไว้อาลัยกับการจากไปของบุคคลที่ตนรัก บางคนวางลงทั้งน้ำตาในใจบ่นว่า “ไม่น่าเลย” บางคนวางลงพร้อมกับเสียงร้องไห้ในใจบ่นว่า “ทำไมต้องตายด้วย” บางคนวางลงพร้อมด้วยความสลัดใจในใจบ่นว่า “เราก็จะเป็นเช่นเดียวกับเขา” บางคนวางลงพร้อมใจสงบนิ่งในใจ “ไม่ได้คิดอะไรเลย” ดอกไม้จันทน์ดอกนั้นไม่คู่ควรกับตัวฉันในวันนี้ แต่จะคู่ควรกับฉันในวันที่ฉันสิ้นลมหายใจ

เหรียญบาทในปากผี การกระทำที่เกิดจากความคิดหวังให้ผู้ตายได้มีเงินใช้ จึงปรากฏเหรียญบาทในปากผี มนุษย์มีสติปัญญามองเห็นว่า...นี่หนามมนุษย์ ในที่สุดแม้เงินที่ใส่ไว้ในปากก็ไม่อาจเอาไปได้ แต่...ทำไมหนอชีวิตทั้งชีวิตจึงบ้าแต่กับคำว่า “เงิน” อยู่ตลอดวันตลอดคืน “เงิน” คือพระเจ้าที่สามารถดลบันดาลทุกอย่างได้ แต่ไม่อาจดลบันดาลให้มนุษย์พบแสงสว่างแห่งความจริงได้...ชีวิต คือ ความทุกข์ เพราะว่า...เงิน คือ สิ่งโกหกมนุษย์อยู่ตลอดเวลาว่า “ชีวิต คือ ความสุข”

ดูหน้าครั้งสุดท้าย ต่างอยากเห็นหน้าว่าเวลานี้เจ้าเป็นเช่นไรพอเปิดโลงไปทุกคนต่างเมินหน้าหนี ถึงจะสวยงามดังเทพก็คงไม่มีใครที่จะสนใจเจ้า ดูหน้าศพแล้วย้อนดูหน้าเราคนมีชีวิตเขลาหรือไม่หนอ พยายามเสริมแต่งตามคำขอ เพื่อลวงล่อให้คนชมอยู่เรื่อยมา แท้ที่จริงนั้นเห็นความจริงหรือไม่ว่า สวยสักปานใดพอเปิดโลงไปทำไมต้องเมินหน้าหนี “ความสวยคงแพ้ความดี” พึ่งทำให้มีดีจะสวยตลอดกาล

กลิ่นศพ ในสมัยยังมีชีวิตอยู่ผู้แสวงหาเครื่องสำอางที่มีราคา เพียงเพื่อว่า...ให้ร่างกายข้าสวยสดงดงาม มาบัดนี้เพียงสิ้นลมไม่กี่นาที กลิ่นที่ตึ๊ดสูญสิ้นไปคนเคยชมเจ้าว่า...งามสง่ากลิ่นกายาเจ้าแสนหอมคนเคยยอแย่งและรุ่มตอม มาบัดนี้...จางก็ไม่ยอมเข้าชิดกายา แถมยังบ่นว่า...เจ้าช่างเหม็นจัง คิดบ้างเถอะว่าอย่าบ้าไปกับสังฆารอย่าหลอกตัวเอง เลยนงคราญ อีกไม่นานก็ทุเรศสิ้นดีเพียรสร้างตัวให้มีแต่ความดีอยู่ในศีลธรรม (ศีล 5) กลิ่นเจ้าก็จะหอมมันคงชั่ววินิจนิตร์โดยไม่มีวันจืดจาง ดังพุทธดำรัสว่า ศีลหอมไปตามลมก็ได้ ทวนลมก็ได้

เมรุ เมรุมาศสวยบาดตาหรือไม่ว่า เขาไว้ทำอะไรชีวิตก็แค่นี้ ถ้าไม่ฝังก็เผาเราเคยเดินขึ้นเมรุเพื่อวางดอกไม้จันทน์นับครั้งไม่ถ้วน วางดอกไม้ลงปลงใจไม่ได้ว่า “เราก็จะเป็นเช่นเขา” เดินลงจากเมรุเริ่มคิดโครงการถึงเรื่องงานและเรื่องเงิน คิดจนเพลินจนลืมคิดว่า “คนเราไม่พันเมรุ”

ไฟ ไม่กี่นาทีร่างกายนี้ที่ไว้วิญญาณก็ถูกไฟเผาผลาญจนเป็นเถ้าถ่านโดยสิ้นเชิง แต่นั่นไฟมันเผาตอนที่ตายแล้ว ในตอนที่มิชีวิตอยู่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “มนุษย์ที่ยังไม่พัน

จากกิเลสตัณหาที่ย่อมถูกกระแสแห่ง (ไฟโทสะ ไฟโมหะ ไฟโลภะ) เผาอยู่ตลอดเวลา” ย่อมไม่ได้ ให้อภัยไม่ได้รู้สึกไม่พอใจยิ่งนัก จมปลักกับกระแสแห่งโลกีย์จนใครๆ เตือนไม่ได้ ปรารถนาจนนอนไม่หลับ ดูเถิด...ถูกเผาแค่นั้น น่าสงสารใจดวงนี้จัง

กระดุก สัปเหร่อบรรจงเก็บกระดุกใส่ถาดเพื่อนำไปเก็บไว้ มองดูไม่เห็นมีอะไรคงเห็นเพียง “เศษกระดุก” ชีวิตคนถ้ากระดุกจะมีค่าก็ต่อเมื่อชีวิตทั้งชีวิตเป็นคนดี ถ้าไร้ซึ่งความดี กระดุกกอนี้ก็ไม่ต่างอะไรกับกระดุกของสัตว์ บางครั้งยังสู้กระดุกสัตว์ไม่ได้ เห็นกระดุกในถาดอาจเห็นธรรมในใจได้ถ้าคิดเป็น ไม่สักแต่ว่า...เห็นว่า...นั่นคือกระดุกคน

ที่เก็บกระดุก ยามมีชีวิตอยู่ใครก็รู้ว่าที่อยู่เจ้าใหญ่โต มาบัดนี้ที่อยู่เจ้าข้างคับแคบ เหลือเกิน แสวงหากอบโกย คดโกง ต่อสู้ เพื่อให้ได้มาทุกวิถีทาง ในที่สุดแห่งชีวิตก็...แค่นี้ไม่ว่าคุณจะเป็นใครก็ตาม

ฝากไว้สะกิดใจ คนที่ไม่เคยบอกความจริงกับชีวิตตัวเองว่า “เดี๋ยวก็ตาย” เป็นคนที่น่าเป็นห่วงยิ่งนัก คนที่ไม่ยอมรับความจริงบนความจริงที่ปรากฏกับชีวิต เป็นคนที่น่าสงสารที่สุดในโลก (ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ, 2552 : 33-39)

บทสรุป

จากการสังเกตและได้สัมภาษณ์และศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับงานศพของชาวพุทธจังหวัดอุดรธานี ทำให้ทราบว่าทุกอย่างตั้งอยู่บนความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาและผนวกกับของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และประเพณีท้องถิ่น ซึ่งพอสรุปลำดับความสำคัญของงานศพ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. วันถึงแก่กรรม (วันตาย)
2. วันตั้งศพบำเพ็ญกุศล (วันฉัตร)
3. วันฌาปนกิจศพ (วันเผา)
4. วันหลังฌาปนกิจศพ (วันเก็บอัฐิ)

พิธีกรรมต่างๆ จะมีความเชื่อว่าเป็นการทำดีที่สุดให้ผู้ตายจะได้หลุดอย่างสบาย ไม่กังวลห่วงหาอาวรณ์ คือตายแล้วให้ไปสู่ภพภูมิที่ดี โดยญาติพี่น้องจะคอยสนับสนุนผลบุญต่างๆ ไปให้ ซึ่งชาวพุทธจังหวัดอุดรธานี ยังคงมีความรักและห่วงหาประเพณีความเชื่อค่านิยมแบบดั้งเดิมนี้

บรรณานุกรม

- นางเยาว์ ชาญณรงค์,รศ. (2553). **วัฒนธรรมและศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปรีชา พิณทอง. (2517). **มนต์โบราณอีสาน**. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม.

- พระศาสนโศภณ (จตุตสโล). (2554). **สวตมนต์แปล**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสภา. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด มหาชน.
- ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ. (2552). **เสียงเพรียกจาก (คนใน) โลกศพ**. วิชาษา (2), 33-39.
- สวิง บุญเจิม. (2554). **ตำรามรดกอีสาน**. อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน.